

PER ANGER:

Varför ryssarna tog Raoul Wallenberg

Frågan om varför ryssarna arresterade Raoul Wallenberg återkommer ständigt. I en nyutkommen bok hävdar historikern Bernt Schiller att misstanken att Wallenberg var spion för USAs räkning inte var huvudorsaken.

Per Anger som arbetade med Raoul Wallenberg i Budapest under andra världskriget avvisar Schillers teorier.

När det gäller Raoul Wallenbergs öde är en ständigt återkommande fråga varför ryssarna arresterade honom, varför de förgrep sig på en svensk diplomat som under kriget ledde en svensk humanitär aktion för de ungerska judarna.

En allmänt vedertagen teori är att man från sovjetisk sida misstänkte Wallenberg för spioneri, vilket bestyrkts av de förhör som dåvarande NKVD (sedermera KGB) anställde med Wallenbergs medarbetare i Budapest samt sedan med honom själv i fängelset i Moskva.

Till en början var det nog så att ryssarna aldrig kunde fatta att svenska diplomater med risk för eget liv frivilligt stannade kvar på krigsskådeplatsen "bara" för att rädda judar. Med sin nära nog paranoida misstänksamhet drog man snabbt slutsatsen att svenskarnas humanitära verksamhet blott och bart var en täckmantel för spioneri mot Sovjet. Eftersom Wallenberg var primus motor i den svenska hjälpaktionen koncentrerades misstänksamheten på honom. När han dessutom vid de första kontakterna med NKVD förklarade att han avsåg kvarstanna i Ungern för att reorganisera hjälparbetet (den s k Nansenplanen) ökade förmodligen den ryska misstänksamheten.

För vems räkning spionerade nu Wallenberg enligt ryssarna? Eftersom han skickats till Ungern på amerikanskt och judiskt initiativ och amerikanerna via sin hjälporganisation "War Refugee Board" finansierade Wallenbergs verksamhet var han naturligtvis i ryska ögon engagerad av den amerikanska underrättelsetjänsten. Kanske han också med tanke på den kontakt han i sitt arbete hade med nazisterna också spionerade för tyskarna.

Ambassadör Per Anger är ordförande i Svenska Raoul Wallenberg-Föreningen.

Enligt ett efter kriget offentliggjort dokument från amerikanska State Department rörande Raoul Wallenberg-aktionen var Raouls kontaktman vid USA:s ambassad i Stockholm under kriget Iver Olsen inte endast War Refugee Boards representant utan också agent för den amerikanska underrättelseorganisation OSS – föregångaren till CIA. Raoul och även jag uppehöll kontakt med denne rörande hjälpen till judarna, men ingen av

Ryssarna kunde nog aldrig fatta att svenska diplomater med risk för eget liv frivilligt stannade kvar på krigsskådeplatsen "bara" för att rädda judar.

oss kände då till hans dubbla roll. Detta förhållande hade däremot ryssarna med all säkerhet kännedom om. Det faktum att amerikanerna var att betrakta som allierade fäste man förmodligen ingen större vikt vid, ej heller gjorde man någon skillnad mellan humanitär verksamhet och underrättelsetjänst.

I en nyutkommen bok av historikern Bernt Schiller (Natur och Kultur 1991) har denne ytterligare utvecklat teorin om anledningen till fängslandet av Wallenberg. För författaren är anklagelsen för spioneri inte huvudorsaken. Ryssarna skulle ha trott att Wallenberg var inblandad i en storpolitisk konspiration mellan nazisterna och de kapitalistiska och judiska krafterna mot Sovjetunionen för att få till stånd en ensidig kapitulation i väst. Schiller syftar härvid på bröderna Jacob och Marcus Wallenbergs kontakter med västmakterna, Jacobs förbindelse med den tyska motståndsrörelsens man Gör-

delar och de tyska försöken till separat fred med de västallierade – ett skräckscenario för Sovjet. Ryssarna inbillade sig att Wallenbergarna inklusive Raoul var aktivt engagerade i dessa försök bakom ryssarnas rygg. Denna teori är i hög grad långsökt och inte ny. Den har förts på tal redan i flera böcker om Raoul Wallenberg som utkom i början på 80-talet, bl a John Biermans bok "En hjälte i vår tid" och Kati Martons "Wallenberg".

Ambassadör Leif Leifland skriver i en recension av Schillers bok (SvD den 25/11-91) att denne helt uppenbart är inne på ett villospår. Leifland påpekar det goda förhållande som existerade mellan bröderna Wallenberg och Madame Kollontaj, sovjetiskt sändebud i Sverige under kriget. "När Madame Kollontaj på våren 1945", säger Leifland, "flyttar tillbaka till Moskva föreslog hon den sovjetiska regeringen att den skulle låta Stockholm förstå att någon av bröderna Wallenberg skulle vara välkommen till Moskva som svensk minister när det blev aktuellt med byte på beskickningschefsposten. En sådan propå skulle hon självklart inte ha vågat framföra om det inte var så att de båda bröderna fortfarande åtnjöt respekt och förtroende i Moskva".

Jag håller före att ryssarna inte behöver göra några djupdykningar i det storpolitiska skeendet under andra världskriget för att motivera fängslandet av Wallenberg. För dem var som ovan utvecklats anklagelsen att han var amerikansk spion tillräcklig. Möjligen kan också förekomsten av falska skyddspass som på svarta börser kan ha sålts till nazister ha bidragit till ryssarnas allmänna misstänksamhet mot Wallenberg.

Schiller kan i avslutningen av boken

inte undgå frestelsen att spekulera i vad som hänt Wallenberg. Han återger rapporten från fängelseläkaren Smoltsov till säkerhetschefen Abakumov enligt vilken Wallenberg skulle ha dött av hjärtinfarkt den 17 juli 1947. "Allt talar för", säger Schiller "att dokumenten är äkta".

Varken svenska regeringen eller Wallenbergs familj har någonsin accepterat denna version. Det är beklämmande och ofattbart hur svenska historiker, först Villius och nu Schiller, på lösa grunder envist fortsätter att stödja denna ryssarnas dödförklaring av Wallenberg, när man till och med från de sistnämndas sida numera undviker att referera till den. Redan vid vårt besök i Moskva i oktober 1989 erkände ryssarna att rapporten som dödsattesten inte hade något legalt värde, eller som de då uttryckte saken under våra diskussioner: "Då inte något annat bevis är tillgängligt om Raoul Wallenberg, betraktar vi detta papper, ehuru inte juridiskt bindande, som bevis". Under de nu pågående överläggningarna inom den nyligen tillsatta officiella svensk-sovjetiska under-

sökningskommissionen rörande Wallenberg har Smoltsovrapporten överhuvudtaget inte kommit på tal. Kanske man även på rysk sida insett att den är falsk och inte längre går att åberopa?

Mot bakgrunden av de lögner som under årens lopp presterats av Sovjet rörande Raoul Wallenbergs öde är det därför

Raoul Wallenbergs kontaktman vid USA:s ambassad i Stockholm var också agent för föregångaren till CIA.

positivt med den nya öppenheten från rysk sida. Kommissionen arbetar förutsettningslöst, sägs det. En rad dokument har redan framlags för offentligheten, men ännu inga bevis om Wallenbergs död. I avsaknad av sådana bevis är och förblir arbetsteorin på svensk sida att Raoul Wallenberg fortfarande kan vara vid liv i den sovjetiska gulagen.